

употреблять для обозначения шума, гомона и т. п. Обычно считается заимствованием из древнегреч. “*hymnus ecclesiasticus*” [9, с. 301–302].

Слово *крутаверць* в прямом значении – “плохая погода с метелицей, водоворот (круціць і вярцець). Кроме укр., русск., польск., чеш., словац., в других славянских языках имеет другие значения. Точных соответствий в других и.-е. языках нет [9, с. 301–302].

Куламеса – блытаніна, сумесь, штурхавіна, мітусня. Куламесіцца – баловаться с тестом. Слово *куламеса* – лексема весьма интересного образования: сложения частей исходного глагола (кулити) и праславянского слова. Налицо перенос значения: куламеса-мешанина; даже двойной перенос: куламеса – мешанина – суета [9, т. 5, с. 152–153; т. 7, с. 149–150].

Мітульга – мітусня, мільгаценне. К мітусь. Мітусь – лёжа головами в противоположные стороны, “вальтом”. Древнерусск. митусь, митусь – один напротив другого (XIII ст.), и.-е. соответствия [9, т. 7, с. 51–52].

Таким образом, указанные соотносительные синонимические ряды русского и белорусского языков в основном состоят из слов общеславянского и восточнославянского характера. В русском языке ближайшими по значению являются имена существительные: *бегеяня*, *суматоха* и заимствование из старославянского языка слово *суета*; в белорусском языке – *валтузня*, *мітусня*, *сумятня*.

Літэратура

1. Срезневский, И. И. Словарь древнерусского языка : в 4 т. – М. : Книга, 1989. – Т. 1–4.
2. Старабеларускія лексіконы / уклад. А. А. Яскевіч. – Мінск : Універсітэцкае, 1992. – 174 с.
3. Словарь Академии Российской : в 6 ч. – СПб. : Импер. Акад. наук, 1789–1794. – Ч. 1–6.
4. Словарь синонимов русского литературного языка : в 2 т. / под ред. А. П. Евгеньевой. – Л. : Наука. Ленингр. отделение, 1970. – Т. 1–2.
5. Шанский, Н. М. Этимологический словарь русского языка. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1963–1982. – Т. 1–2.
6. Шанский, Н. М. Краткий этимологический словарь русского языка / Н. М. Шанский, В. В. Иванов, Т. Б. Шанская; под ред. С. Г. Бархударова. – М. : Просвещение, 1975. – 543 с.
7. Клышка, М. К. Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў / М. К. Клышка; пад рэд. Л. А. Антанюк. – 2-е выд., выпр. і дапоўн. – Мінск : Выш. шк., 1003. – 445 с.
8. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. – Мінск : Галюўная рэд. БелСЭ, 1977–1984. – Т. 1–5.
9. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы : у 9 т. / рэд. В. У. Мартынаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1978–1993. – Т. 1–8.

Марына Рэзавуцкая, Святлана Мароз

МІЖМОЎНЫЯ АДПАВЕДНІКІ НАЗВАЎ АСОБ ПАВОДЛІ ЗНЕСНІХ І ЎНУТРАНЬХ ЯКАСЦЕЙ І ЎЛАСЦІВАСЦЕЙ

У працэсе перакладу аўтар аперыруе пэўнымі адзінкамі, аналізуе іх з мэтай разумення значэння і знаходжання для іх адпаведнікаў у мове перакладу. Адзінкай перакладу можа лічыцца “мінімальна моўная адзінка тэксту арыгінала, якая перакладаецца як адно цэлае ў тым сэнсе, што ў

тэкспе перакладу нельга выявіць адзінак мовы перакладу, якія ўзнаўляюць значэнне састаўных частак дадзенай адзінкі” [3, с. 280]. У якасці такой адзінкі, на думку даследчыкаў, можа выступаць адзінка любога моўнага ўзроўню: узроўню фанем або графем, узроўню марфем, узроўню слоў, узроўню словазлучэнняў, узроўню сказаў і г. д.

Міжмоўныя адпаведнікі – моўныя адзінкі арыгінала і перакладу, якія ва ўсіх або ў адным са значэнняў перадаюць “аднолькавы ці адносна аднолькавы аб’ём інфармацыі” [2, с. 65].

Пры перакладзе з блізкароднасных моў мінімальнай моўнай адзінкай тэксту арыгінала з’яўляецца слова, на якім найперш фіксуецца ўвага перакладчыка, а таму аналіз лексічных міжмоўных адпаведнікаў знаходзіцца ў цэнтры ўвагі даследчыкаў. Акрамя таго, міжмоўныя лексічныя адпаведнікі зафіксаваны ў шматлікіх перакладных слоўніках.

Выкарыстоўваючы матэрыял перакладнога беларуска-рускага слоўніка (1988), выявім магчымыя тыпы міжмоўных адпаведнікаў назваў асоб паводле знешніх і ўнутраных якасцей і ўласцівасцей. Выбраны даведнік з’яўляецца найбольш удалым і дасканалым на свой час выданнем, якое вызначалася шырэйшай ахопу лексікі, дакладнасцю семантычнай распрацоўкі і стылістычнай характарыстыкі.

У беларускім мовазнаўстве “асабовыя назоўнікі даследаваліся як у дачыненні да канкрэтных перыядаў развіцця беларускай мовы (а найчасцей сучаснага), так і ў працэсе станаўлення іх як асобнай мікрасістэмы” [1, с. 366]. Аднак вывучэнне асабовых назоўнікаў адносна выяўлення тыпаў беларуска-рускіх міжмоўных адпаведнікаў яшчэ не праводзілася.

Пры аналізе выбранай крыніцы выяўлена, што для назваў асоб паводле знешніх і ўнутраных якасцей і ўласцівасцей могуць ужывацца канстантныя, факультатывныя і трансфармаваныя міжмоўныя адпаведнікі.

Канстантны адпаведнік – адзінка мовы перакладу, абсалютна адпаведная значэннем і функцыяй зыходнай адзінкі, узнаўляецца на аналагічным моўным узроўні (слова на ўзроўні слова): *абдзірала – прост. абдирала* (с. 30), *абірала – прост. неодобр. обирала* (с. 33), *аб’ядала – разг. объедала* (с. 55), *адналюб – однолюб* (с. 87), *адрачэнец – отступник* (с. 98), *адступнік – отступник* (с. 94), *адшчапенец – отщепенец* (с. 107), *асталоп – бран. остолоп* (с. 149), *астматык – мед. разг. астматик* (с. 149), *байбус – прост. и неодобр. верзила* (с. 167), *балбатушка – разг. болтушка* (с. 170), *бандзюга – разг. бран. бандит* (с. 172), *басаножка – 1. (о девочке, женщине) босаножка* (с. 174), *басяк – в разн. знач. босяк* (с. 175), *бездар – разг. бездарь* (с. 179), *біцюг – битюг* (с. 188), *блізюк – разг. близнец* (с. 190), *брунет – брюнет* (с. 198), *бузацёр – разг. груб. бузотёр* (с. 201), *букваед – ирон. буквоед* (с. 201), *бунтар – бунтарь* (с. 202), *бяляк – разг. беглец* (с. 207), *бялявая – суц. блондинка* (с. 210), *бяссэрэбранік – (беско-*

рыстный человек) бессребренник (с. 211), вадахлёб – прост. водохлёб (с. 213), валанцёр – уст. волонтёр (с. 216), вальнадумец – вольнодумец (с. 218), вахлак – уст. прост. бран. вахлак (с. 223), верціхвостка – разг. неодобр. вертихвостка (с. 228), весялун – разг. весельчак (с. 229), віскун – разг. визгун (с. 234), глушак – (глухой человек) глухарь (с. 325), дарадчык – советчик (с. 363), дасціпнік – разг. остряк (с. 368), дзяляга – разг. неодобр. деляга (с. 381), дзялок – неодобр. делец (с. 381), дробязнік – крохобор (с. 389), дуронік – обл. ласк. шалун (с. 394), жывадзёр – разг. (о жестоком человеке) живодёр (с. 414), задавака – прост. задавака (с. 434), заіка – заика (с. 439), зайздроснік – завистник (с. 440), законнік – разг. законник (с. 446), захрыбетнік – прост. (туняедец) захребетник (с. 488), згоднік – полит. презр. соглашатель (с. 509), знайка – разг. шутил. знайка (с. 529), кандыба – обл. хромой (с. 574), лабідуда – прост. увалень (с. 629), лагіза – обл. увалень (с. 630), ліхадум – зложелатель (с. 649) і інш.

Факультатыўны адпаведнік да назваў асоб паводле знешніх і ўнутраных якасцей і ўласцівасцей – гэта адзінка, якая адрозніваецца ад адзінкі арыгінала семантыкай, стылёвымі асаблівасцямі і інш. Факультатыўны адпаведнік выбіраецца з сінанімічнага раду адзінак мовы перакладу для перадачы зыходнага слова арыгінала: *абадранец* – разг. *оборванец*, *оборвыш*; *рвань* (с. 24), *абібок* – разг. *лежэбжа*, *байбак*; *лентяй*; *лоботряс* (с. 33), *аматар* – 1. *любитель*, 2. (*імлюций пристрастие*) *любитель*, *охотник*; 3. (*дилетант*) *любитель* (с. 121), *ашуканец* – *обманщик*, *мошенник*, *плут*, *шаромыжник* (с. 152), *базнік* – прост. *пренебр.* *бабник*, *волокита* (с. 165), *балабон* – разг. 2. *перен.* *болтун*, *пустомеля* (с. 168), *балаўнік* – разг. *баловник*, *шутун*, *проказник* (с. 169), *балбатун* – разг. 1. *болтун*, *тараторка*; *трегак*: (*словоохотливый весельчак* – *ещё*) *балагур*; 2. (*выдумщик*) *враль*, *слепник* (с. 170), *блэзан* – 1. *шут*, *клоун*; 2. разг. *пренебр.* *мальчишка*, *молокосос* (с. 189), *боўдзіла* – разг. бран. *балда*; *оболтус* (*о мужчине*) (с. 194), *брахун* – разг. *пренебр.* 1. *лгун*, *лжец*, *врун*, *враль*, *брехун*; 2. *болтун* (с. 196), *брыда* – презр. (*отвратительное существо*) *дрянь*, *мразь*; (*о мужчине* – *ещё*) *пакостник*, *безобразник*; (*о женщине* – *ещё*) *пакостница*, *безобразница* (с. 198), *бунтаўшчык* – *бунтовщик*, *бунтарь*, *смутьян* (с. 202), *валаводнік* – разг. *вольничик*, *канительщик*, *волокитчик* (с. 216), *валацуга* – прост. бран. 1. *бродяга*; 2. (*любитель поухаживать*) *волокита*, *повеса* (с. 216), *вар'ят* – 2. (*крайне безрассудный*) *безумец*, *безумный*, *сумасшедший* (с. 221), *ветрагон* – разг. неодобр. *ветрогон*, *ветренник*, *вертопрах* (с. 229), *выдумчык* – разг. 1. *выдумщик*, *затейник*; 2. *выдумщик*, *враль*, *сочинитель* (с. 257), *вырадак* – разг. 1. *выродок*, *отроде*; *урод*, *уродец*; *уродина*; 2. презр. (*о никчёмном человеке*) *ублюдок*, *межеумок*; 3. презр. *изверг* (с. 279), *вяртун* – 1. разг. *вертун*, *егоза*; *непоседа* (с. 300), *гаварун* – разг. *говорун*, *краснобай*, *балагур* (с. 302), *гарэза* – (*о мужчине*) *озорник*, *шалун*; *сорванец*, *проказник*, *бедо-*

кур; повеса; (о жєницинє) озорниця, шатуњя; проказниця, бедокурка; рез-
вунья, резвушка; егоза (с. 314), гультай – лєнтяй, лодырь, бездєльник
(с. 340), дармаєд – разг. дармоєд, тунєядец; нахлєбник (с. 364), дзівак –
чудац, сумасброд (с. 379), дураслївец – разг. шалун, озорник, сорванец,
егоза, баловник, баловень; (о взрослых – ецѣ) повеса (с. 394), жартаўнїк –
1. (любящий шутить) шутник; 2. (любящий острить) остряк, острослов
(с. 411), жмїнда – разг. презр. скарєд, скарєда, сквалыса, скряга (с. 412),
завадатар – разг. заводила, заправила, главарь, зачинчик; затейник
(с. 423), завала – 3. перен. разг. (лєнивый человек) увалень, лежебока (с.
421), задрыпа – прост. груб. грязнуля, неряха (с. 437), зазнайка – зазнайка;
(о мужчине – ецѣ) гордец; (о жєницинє – ецѣ) гордячка (с. 439), за-
лѣтнїк – разг. (любитель поухаживать) ухажєр, волокита (с. 451), кавал-
лєрчык – разг. франт, тижон (с. 559) і інш.

Трансфармаваны адпавєднїк – адпавєднїк іншага моўнага ўзроўню, які
выкарыстоўваецца пры адсутнасці адпавєднай лексічнай адзінкі ў мове
перакладу. Пры аналізе лексікаграфічнай крыніцы трансфармаваныя
адпавєднїкі былі выяўлены да наступных зыходных лексічных адзінак:
адзінотнїк – человек, живущий в одиночестве; отшельник (с. 76), весялу-
ха – разг. веселая жєницина (с. 229), галамоўза – 2. разг. бран. плюгавый
человек (с. 306), гуляка – 2. прост. ловкий танцор (с. 519), злєслївец – злю-
ка, злой человек (с. 519), калашман – разг. 2. человек в широких брюках
(с. 564), кїрта – прост. 2. курносый человек (с. 601), ламачына – 2. прост.
никудашний человек (с. 633).

Відавочна, трансфармаваны адпавєднїк прэзентуецца ў перакладным
слоўніку не толькі пры адсутнасці ў мове перакладу адпавєднай значэн-
нем лексічнай адзінкі (галамоўза – плюгавый человек, калашман – человек
в широких брюках, кїрта – курносый человек і пад.), але і пры наяўнасці ў
мове перакладу аднаслоўнага адпавєднїка. У такіх выпадках трансфарма-
ваны адпавєднїк прапануўваецца як адзін з магчымых варыянтаў перакла-
ду: адзінотнїк – человек, живущий в одиночестве, отшельник; злєслївец –
злюка, злой человек.

Літаратура

1. Архіпава, Н. Найменні асобы ў сучаснай беларускай мове (стан даследавання) /
Н. Архіпава // “Мова-Літаратура-Культура” : матэрыялы 5 Міжнароднай навуковай кан-
ферэнцыі (да 80-годдзя праф. Л. М. Шакуна), Мінск, 16–17 лістапада 2006 г. / Бел. дзярж.
ун-т. – Мінск : Права і эканоміка, 2007. – С. 366–369.

2. Виноградов, В. В. Лексические вопросы перевода художественной прозы / В. В. Вино-
градов. – М. : МГУ, 1978. – 172 с.

3. Сдобников, В. В. Теория перевода / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – М : АСТ: Во-
сток-Запад, 2007. – 448 с.